

Narațiuni ale dezinformării și *fake news* utilizate de Rusia până la invadarea Ucrainei

[Narratives of disinformation and fake news used by Russia until the invasion of Ukraine]

Marin GHERMAN

Abstract: *Until the invasion of Ukraine by Russia, the Russian government press and high-ranking politicians in Moscow participated in the distribution of disinformation and fake news stories, which prepared informally and mentally the aggression, called by the Kremlin a „special operation”. The study is based on weekly analyzes of the Russian-language press in Russia, Ukraine, the Republic of Moldova and Belarus, conducted between December 2020 and February 2022. It is worth mentioning the double role of false narratives distributed by the pro-Kremlin press during this period. The purpose of the disinformation was to change the perceptions of Ukrainians regarding relations with the EU and with NATO, based on sowing nostalgia for friendly relations with Russia. On the other hand, a lot of disinformation and fake news were addressed directly to the Russian public. The Kremlin continues to fund information campaigns to justify its actions against neighbouring states. A series of false narratives aimed to exonerate Russia over the Donbass conflict and the killing of civilians. Unfortunately, both European and Euro-Atlantic security strategies have so far not provided clear answers to some new phenomena such as hybrid warfare, the process of hybridization of socio-political life, the asymmetry between information attack and defence.*

Keywords: *Ukraine, Russia, disinformation, fake news, war.*

Introducere

Până la invadarea Ucrainei de către Rusia la 24 februarie 2022, presa guvernamentală rusă și politicienii de rang înalt de la Moscova au participat la distribuirea unor narațiuni de dezinformare și *fake news*, care au pregătit informațional și mental agresiunea, numită de Kremlin „operațiune specială”.

Acest studiu se bazează pe analizele săptămânale ale presei de limba rusă din Rusia, Ucraina, Republica Moldova și Belarus, realizate în perioada decembrie 2020 – februarie 2022,

care au avut ca scop să demonteze narațiunile false identificate¹. Ne bazăm pe analiza discursului presei, comparată cu mărturiile, documente, cercetarea declarațiilor politicianilor și alte surse care sunt utile pentru demontarea narațiunilor false.

De fapt, narațiunile false lansate de Rusia au un număr limitat de teme și abordări, în special privind Ucraina. „Este imposibil să combați și să demontezi toate știrile false, din simplul motiv că scrierea uneia ia cu mult mai puțin timp decât demontarea sa”², observă Marian Voicu. În același timp, toate narațiunile false se bazează pe un limbaj comun în baza căruia putem diferenția dezinformarea de *fake news* sau propagandă. După declanșarea războiului împotriva Ucrainei, în spațiul media rus au început să domine narațiunile de propagandă, până atunci fiind folosite ca unelte în atingerea obiectivelor Rusiei în Ucraina dezinformarea și *fake news*.

Dacă dezinformarea reprezintă difuzarea de informații voite false, cu scopul de a deruta opinia publică cu privire la poziția proprie sau cu scopul de a distorsiona unele informații reale, atunci fenomenul de *fake news* presupune difuzarea unei știri reale, valide, dar care este prezentată distorsionat, exagerat, scoasă din context și plasată într-un alt tablou în scopuri politice. Ținta ambelor tipuri de narațiuni false este distorsionarea percepției auditoriului sau crearea unui nou curent de opinie cu intenția de a crea confuzie și a destabiliza sentimentul de securitate³.

Narațiuni false în spațiul sud-est european

În 2017, analiștii Milena Iakimova și Dimitar Vatsov au publicat un studiu în care, în baza metodologiei semantice, sunt analizate 598 de publicații din Bulgaria. Perioada de realizare a cercetării a fost 2013-2016⁴. Concluziile oamenilor de știință au fost o adevărată surpriză pentru mediul academic: presa controlată de Kremlin, dar și cea independentă, diverse grupuri în rețelele

¹ Toate analizele săptămânale au fost publicate de „Veridica” – o publicație specializată în monitorizarea, analiza și demontarea campaniilor de *fake news*, dezinformare și manipulare din Europa Centrală și de Est. Analizele pot fi citite la <https://www.veridica.ro/ro/autori/marin-gherman> (accesat pe 20 mai 2022).

² Marian Voicu, „10 narațiuni false rusești: mic îndreptar al dezinformării”, *Veridica*, <https://www.veridica.ro/ro/analize/10-naratiuni-false-rusesti-mic-indreptar-al-dezinformarii> (accesat pe 19 mai 2022).

³ „Fake News. Dacă nu ești sigur de adevăr nu distribu”, *Programul de Awareness al Serviciului Român de Informații*, <https://www.sri.ro/assets/files/publicatii/awareness-fake-news.pdf> (accesat pe 9 mai 2022).

⁴ Milena Iakimova, Dimitar Vatsov, „Co-opting discontent: Russian propaganda in the Bulgarian media”, *Critique and Humanism*, 2017, <https://www.eurozine.com/co-opting-discontent-russian-propaganda-in-the-bulgarian-media> (accesat pe 5 mai 2021).

de socializare și pagini web, au promovat narațiuni anti-liberale și anti-occidentale, unele dintre acestea devenind dominante în anumite perioade. În contextul agresiunii Rusiei în Ucraina din 2014, presa din Bulgaria amintea din ce în ce mai des despre „imperialismul american”, „NATO învechit”, „declinul UE” ș.a.

Narațiunea de bază se reducea la ideea că SUA, UE și NATO au ambiții imperiale, sunt agresive, iar Rusia se luptă de una singură pentru „valorile ortodoxe”, în pofida problemelor pe care le creează „imperiul occidental”. Cu alte cuvinte, se observa o subminare în spațiul media a ambițiilor neoimperialiste ale Rusiei din regiune, prezente latent și în doctrina sa militară⁵, cu o demonizare a statelor din Occident. Argumentul ascuns al mesajelor distribuite pe rețelele de socializare este că Rusia trebuie să devină imperiu pentru a se proteja de „agresiunea occidentală”. După 2008, în contextul intervenției militare în Georgia, Moscova susține în mod activ narațiunile anti-occidentale, slăbind solidaritatea interstatală în regiunea Marea Baltică – Marea Neagră.

Canale de difuzare a narațiunilor false

Presa guvernamentală rusă a distribuit cele mai multe narațiuni false până la declanșarea războiului din Ucraina. Publicațiile cele mai des citate de specialiștii care analizează dezinformarea și *fake news* privind Ucraina sunt RIA Novosti⁶ (agenție rusească de presă cu sediul în Moscova), Sputnik⁷ (rețea de radio rus pentru străinătate), Russia 1⁸ (post guvernamental de televiziune) și Ukraina.ru⁹ (care aparține trustului de presă Russia Today), dar și alte organe de presă guvernamentale ruse.

Narațiunile de dezinformare și știrile false au încercat să destabilizeze situația din Ucraina, să împiedice construirea unor relații de parteneriat între Kiev și vecinii săi din vest, să blocheze procesul de vaccinare, să semene neîncredere în autoritățile ucrainene, să convingă opinia publică din Rusia că ucrainenii sunt „naziști”, iar statul ucrainean se transformă într-o colonie a Occidentului, să-i convingă pe ucraineni că apropierea de UE este pentru ei o catastrofă.

⁵ *Doctrina militară a Federației Ruse*, Editura Infra-M, Moscova, 2021, 22 p.

⁶ Agenția de presă *RIA Novosti*, <https://ria.ru> (accesat pe 19 mai 2022).

⁷ Agenția de știri și radio *Sputnik*, <https://sputniknews.com> (accesat pe 30 decembrie 2021).

⁸ Postul național de televiziune *Russia 1*, <https://smotrim.ru> (accesat pe 19 mai 2022).

⁹ Rețeaua de informații *Ukraina.ru*, <https://ukraina.ru> (accesat pe 19 mai 2022).

Narațiunile false despre Ucraina în presa rusă

Dezinformarea și știrile false distribuite de presa rusă au un limbaj comun și pot fi grupate într-o serie de narațiuni de bază, numite metanarațiuni. Acestea au fost materializate în forma mai multor știri, reportaje, emisiuni publicate de presa pro-Kremlin și preluate de parteneri. Să analizăm principalele narațiuni false privind Ucraina distribuite de presa rusă.

„Ucraina este un stat fals”. Majoritatea narațiunilor false promovate de Rusia s-au bazat, în perioada decembrie 2020 – februarie 2022, pe metanarațiunea „Ucraina – stat fals”. Articolele de presă au arătat cititorului de limba rusă și ucraineană că cele două „state-surori” sunt strâns legate între ele, iar eforturile Occidentului de a „despărți” aceste foste republici sovietice nu vor avea succes. „Ucraina nu poate exista fără Rusia, fiind o creație a URSS, iar limba ucraineană este, de fapt, un dialect al limbii ruse”, potrivit narațiunii respective¹⁰.

La 12 iulie 2021, pe website-ul Kremlinului a fost publicat un articol semnat de Vladimir Putin, intitulat „Despre unitatea istorică a rușilor și ucrainenilor”¹¹. Narațiunile de dezinformare care au fost difuzate după apariția acestui articol s-au aliniat tezelor politice ale liderului de la Kremlin. Articolul repetă narațiunea clasică despre Ucraina ca „un stat fals”. Ucraina europeanizată este pentru Putin o anti-Rusie, pe care președintele rus în articolul său își dorește să o combată. Vladimir Putin consideră că rușii și ucrainenii sunt apropiați din punct de vedere istoric, iar statul ucrainean a apărut în urma inițiativelor liderului bolșevic Vladimir Lenin.

Ucraina este un stat nazist, încurajat de Occident¹². Refuzul Ucrainei de a celebra o serie de sărbători civice după modelul Rusiei sau al fostei Uniuni Sovietice a fost analizat de presa guvernamentală rusă ca o „înflorire a nazismului” în Ucraina. De exemplu, în contextul celebrării în Rusia a Zilei Victoriei în Marele Război pentru Apărarea Patriei la 9 mai și a refuzului Ucrainei de a mai recunoaște narațiunile dominante ale Moscovei privind cel de al Doilea Război Mondial, presa rusă a scris că în Occident este cultivat neonazismul, iar în Ucraina „ideologia nazistă este inclusă în sistemul de învățământ”. În baza acestor discuții istorice a

¹⁰ „Un general prognozează că Ucraina va pierde încă șase regiuni” (tr. a.), *TV RAIN*, https://tvrain.ru/news/general_predskazal_ukraine_poterju_shesti_oblastej-521783 (accesat pe 5 ianuarie 2021).

¹¹ Vladimir Putin, „Despre unitatea istorică a rușilor și ucrainenilor” (tr.a.), *Kremlin*, <http://kremlin.ru/events/president/news/66181> (accesat pe 20 mai 2022).

¹² Hevorh Mirzaian, „Jocul de-a trădarea. De ce Ucrainei i se impune cu forța nazismul?” (tr.a.), *Ukraina.ru*, <https://ukraina.ru/opinion/20210506/1031319585.html> (accesat pe 6 mai 2021).

apărut și s-a consolidat mitul despre nazismul din Ucraina, devenind o justificare din spațiul media pentru invadarea statului ucrainean de către Rusia.

Ucraina persecută populația rusofonă¹³. Narațiunea a fost distribuită săptămânal de presa guvernamentală rusă până la declanșarea războiului. În același timp, Rusia și-a prezentat acțiunile sale în Donbass, în Crimeea, Transnistria, Osetia sau Abhazia ca fiind determinate de „necesitate politică” și „adevăr istoric”. Rusia se prezintă ca eliberatoare, iar Occidentul este arătat ca ocupant.

Narațiunile de deculpabilizare a Rusiei și de transfer a vinii pentru situația din Donbass pe SUA și NATO au fost preluate și de unele organe de presă din România prin intermediul portalului de limba română *Vești din Rusia*¹⁴, care se bazează în principal pe informațiile furnizate de mass-media din Federația Rusă, având ca parteneri Russia 1, Sputnik, RIA Novosti ș.a.

Ucraina devine o colonie a Occidentului, iar oamenii mor de foame¹⁵. După ce președintele pro-rus Viktor Ianukovici a fugit în Rusia, iar noile autorități ucrainene au semnat un *Acord de asociere cu UE*, presa finanțată de Kremlin a promovat direct sau indirect narațiuni false despre transformarea Ucrainei într-o colonie agrară a Occidentului, despre copii ucraineni care suferă de foame și despre rolul salvator al Rusiei în acest spațiu geopolitic. Scopul acestei narațiuni este de a inocula ideea că după ruperea legăturilor economice și politice vechi cu Rusia, Ucraina s-a transformat într-o colonie subdezvoltată a Occidentului. Opinia publică din Rusia a fost alimentată cu temeri privind politica „colonială” a Occidentului, care „lasă fostele state sovietice jefuite și înfometate”.

NATO, UE și SUA au ca scop să distrugă Rusia¹⁶. De cele mai multe ori presa guvernamentală rusă a utilizat subiectul conflictului din Donbass pentru a genera temeri și frustrări în interiorul societății ruse. Presa pro-Kremlin a scris pe parcursul anului 2021 că

¹³ Anca-Adriana Huza, „Politologul Johan Beckman: Ucraina modernă poate fi orice, dar în nici un caz un stat național, așa cum este Finlanda”, *Știri pe surse*, https://www.stripesurse.ro/politologul-johan-beckman-ucraina-moderna-poate-fi-orice-dar-in-nici-un-caz-un-stat-national-asa-cum-este-finlanda_1786459.html (accesat pe 19 mai 2021).

¹⁴ „Ca stat, Ucraina și-a încetat de mult existența, a apreciat politologul finlandez Johan Beckman, relatează PolitPuzzle”, *Vești din Rusia*, <http://www.vestidinrusia.ro/2021/05/13/in-finlanda-au-explicat-de-ce-nu-mai-considera-ucraina-un-stat> (accesat pe 19 mai 2021).

¹⁵ Pavel Volkov, „De ce în Ucraina suferă de foame copiii?” (tr. a.), *Ukraina.ru*, <https://ukraina.ru/exclusive/20210705/1031758327.html> (accesat pe 16 mai 2022).

¹⁶ Evhenia Kondakova, „Proiectul anti-Rusia. De ce are nevoie Occidentul de un nou război în Donbass?” (tr. a.), *Ukraina.ru*, <https://ukraina.ru/exclusive/20210412/1031108312.html> (accesat pe 13 aprilie 2021).

Occidentul vrea un nou război în Donbass pentru a „nu permite dezvoltarea Rusiei pe scena mondială”. NATO, UE, SUA și alte state occidentale, potrivit presei ruse, vor să distrugă Rusia, care a devenit o cetate asediată din punct de vedere militar și informațional. Presa rusă mai amintește că Ucraina este o unealtă în mâinile Occidentului în procesul de încercuire și distrugere a Rusiei.

Dezinformarea ca element al războiului informațional

Limbajul comun al narațiunilor de dezinformare și *fake news* a stat la baza mai multor știri false. Principalele narațiuni de dezinformare din presa rusă în perioada decembrie 2020 – februarie 2022 privind Ucraina au avut ca scop să inducă în eroare opinia publică din statele post-sovietice, să determine atitudini anti-occidentale în Ucraina și să prezinte politica externă a Kremlinului ca fiind determinată de necesitatea de a proteja rusofonii din întreaga lume.

Rusia salvează Donbass-ul de genocid¹⁷. Presa pro-Kremlin a prezentat pașii făcuți în noiembrie 2021 pentru consolidarea legăturilor cu republicile separatiste pe care Rusia le susține în Donbass drept o măsură luată pentru a opri un așa-zis genocid comis de Ucraina și Occident în regiune. În realitate, ajutoarele umanitare ale Rusiei au fost în anii 2014-2017 o metodă perfectă de camuflare a armelor și munițiilor livrate separatiștilor. Analistii politici și posturile de televiziune deseori constatau că fazele fierbinți ale confruntărilor începeau imediat după transmiterea unor ajutoare umanitare din Rusia. Din acest punct de vedere, narațiunea în cauză denaturează adevărul, prezentând partea care își propune să preia controlul asupra propriului teritoriu ca pe un agresor, iar agresorul real – ca pe un salvator și pacificator.

Moscova se pregătește să se apere de o agresiune din partea NATO¹⁸. Occidentul ar putea organiza o agresiune în Donbass, potrivit unei serii de dezinformări din presa pro-Kremlin. În realitate, nici NATO și nici SUA nu și-au propus să organizeze o agresiune împotriva Donbass-ului sau a Rusiei, ci dimpotrivă au condamnat, începând cu 2014, anexarea Crimeii de către Rusia și lansarea războiului din estul Ucrainei. Anume Rusia a fost cea care a mobilizat

¹⁷ Ana Ponomariova, „Kremlinul a dat un semnal” (tr.a.), *Agenția Informațională – Serviciul Analitic al Donbass-ului*, <https://asd.news/articles/dnr/kreml-dal-signal/?fbclid=IwAR0CuGSBkQ3TuSKFtHWtUgJ5PwnoG8p1abndua3UkwUZelgFHu2XQGto0MU> (accesat pe 15 noiembrie 2021).

¹⁸ „Când Javelin și Stinger nu aduc fericire: SUA împing Ucraina către un război cu Rusia” (tr.a.), *Sputnik*, <https://sputnik.md/20211124/sua-ucraina-razboi-rusia-46677473.html> (accesat pe 30 noiembrie 2021).

efective importante la granițele Ucrainei, amenințând Kievul și Occidentul, urmând războiul din 24 februarie 2022.

Acordul de asociere cu UE este o catastrofă pentru Ucraina¹⁹. Ucraina și UE și-au reconfirmat în 2021 disponibilitatea de a continua cooperarea în cadrul *Acordului de asociere*, în special vizând integrarea economică și politică a Ucrainei. În același timp, părțile au discutat despre unele modificări ale prevederilor *Acordului de asociere*, ceea ce a fost un prilej pentru o nouă campanie de dezinformare lansată de presa rusă împotriva Ucrainei și UE, care a făcut comentarii ca: „o catastrofă care durează deja cinci ani în toate sferile”, „o opțiune externă greșită a Ucrainei”. Au fost amintite, printre altele, elemente ale unor narațiuni tipice: „stat fals”, „lovitură de stat”, „rusofobie”, „sărăcie” ș.a.

Kievul „distruge” limba rusă și nu permite dezvoltarea „limbii galițiene”²⁰. Kremlinul a lansat o serie de narațiuni de dezinformare în ultimii ani, acuzând Kievul că persecută rusofonii și „distruge” limba rusă. În paralel, au fost lansate mesaje de dezinformare pentru a semăna disensiuni și scindări în interiorul societății ucrainene. Agențiile de presă din Rusia au scris că „limba galițiană”, vorbită în vestul Ucrainei, este diferită de ucraineană, însă autoritățile recurg la intimidare și șantaj pentru a-i împiedica pe specialiști să dezvăluie existența acestei limbi. Narațiunea a apărut în presa guvernamentală din Rusia în contextul unor grupaje de analize despre rusofobia din Ucraina și încercările Kievului de a „privatiza limba rusă”. Au existat și alte încercări de a crea clivaje inventate în interiorul societății ucrainene cu ajutorul dezinformării.

***Fake news* – o armă a războiului informațional**

Dacă dezinformarea nu era cea mai eficientă metodă de formare a opiniei publice din Ucraina, atunci pe teritoriul Rusiei aceste narațiuni s-au dovedit a fi dominante în spațiul informațional. Mult mai multe daune a adus societății ucrainene fenomenul de *fake news*. Prezentarea unor știri veridice într-o manieră manipulatorie, scoaterea unor citate din context, trucarea unor documente sau fotografii – toate aceste componente ale narațiunilor false de tip

¹⁹ Irina Iarovaia, „Cinci ani de asociere europeană s-au transformat într-un dezastru pentru Ucraina” (tr. a.), *Ziarul de afaceri „Vzglead”*, <https://vz.ru/world/2021/2/12/1084740.html> (accesat la pe februarie 2021).

²⁰ Marin Gherman, „Dezinformare: Ucraina privatizează limba rusă și nu permite dezvoltarea limbii galițiene”, *Veridica*, <https://www.veridica.ro/ro/dezinformare/dezinformare-ucraina-privatizeaza-limba-rusa-si-nu-permite-dezvoltarea-limbii-galitiene> (accesat pe 16 mai 2021).

fake news au creat mult mai multe probleme în interiorul societății ucrainene. Un mecanism de amplificare a acestui fenomen social negativ au fost rețelele de socializare.

Ucraina a doborât zborul MH-17, însă Occidentul ascunde vina Kievului²¹. La șapte ani de la doborârea deasupra Donbass-ului a avionului Boeing 777 care efectua zborul MH-17, au fost reluate o serie de narațiuni menite să îi disculpe pe rebelii care au lansat racheta rusească. Teza principală este că Ucraina e responsabilă de tragedie, dar Occidentul a căutat să ascundă vina acesteia. Știrea falsă se bazează de fapt pe date corecte, scoase din context și prezentate intenționat greșit, astfel încât să fie minimizată orice încredere a ucrainenilor în propriul guvern.

Începând cu anul 2014, Rusia a lansat o serie de narațiuni false despre doborârea acestui avion. Potrivit unei versiuni, în avion ar fi tras armata ucraineană, presupunând că la bord se află președintele Vladimir Putin. La Moscova s-a precizat că racheta face parte din seria de producție 9M38, cu care era dotată o unitate militară din regiunea Ternopil, Ucraina. Rusia a mai prezentat un film în 2018, în care militarii ruși susțin că imaginile cu sistemul de rachete „Buk” sunt montate²². Astfel, reprezentanții Moscovei acuză Ucraina de implicare în doborârea avionului și de falsificarea probelor.

Studentii care provin din Crimeea și Donbass vor fi persecutați în Ucraina²³. Presa rusă s-a mai ocupat în perioada de până la invadarea Ucrainei cu semănarea unor temeri în mediul comunităților rusofone din Crimeea și republicile autoprocimate Donețk și Lugansk față de Kiev. Potrivit unor narațiuni false, studenții care provin din Crimeea și Donbass riscă să fie persecutați în Ucraina. Scopul Rusiei a fost de a zădărnici orice efort al Kievului de recuperare și reintegrare a acestor teritorii.

Rusia a încercat să rupă orice legături ale populației locale cu Ucraina și a promovat în acest scop o narațiune falsă, potrivit căreia statul ucrainean ar avea o atitudine rusofobă, alimentată de Occident, și că această atitudine se vede chiar și în modul în care îi tratează pe ucrainenii rusofoni. Este o continuare a metanarațiunii clasice despre rusofobia din Ucraina,

²¹ Evhenia Kondakova, „7 ani au trecut: Vina Ucrainei pentru doborârea MH-17 continuă să fie minuțios ascunsă” (tr.a.), *Ukraina.ru*, <https://ukraina.ru/exclusive/20210717/1031858980.html> (accesat pe 20 iulie 2021).

²² Marin Gherman, „Fake news: vina Ucrainei pentru doborârea zborului MH-17 continuă să fie ascunsă de Occident”, *Veridica*, <https://www.veridica.ro/ro/stiri-false/fake-news-vina-ucrainei-pentru-doborarea-zborului-mh-17-continua-sa-fie-ascunsa-de-occident> (accesat pe 20 mai 2022)

²³ Vadim Moskalenko, „Studenții care provin din Crimeea și Donbass vor fi persecutați în Ucraina” (tr. a.), *Politnavigator*, <https://www.politnavigator.net/abiturientov-iz-kryma-i-ldnr-na-ukraine-ozhidayut-presledovaniya.html> (accesat pe 28 iulie 2021).

Polonia și statele baltice, întâlnită în mai multe formule pe portalurile de știri finanțate de Moscova.

ONU a denunțat crimele Ucrainei²⁴. O serie de *fake news* au fost distribuite de presa rusă pe tema criticilor aduse de ONU conducerii ucrainene. Presa rusă a încercat să manipuleze opinia publică prin folosirea selectivă a informațiilor din raportul Înaltului Comisar al ONU pentru drepturile omului. Acesta ar fi criticat Kievul pentru încălcările grave ale drepturilor omului, menționând, potrivit presei din Rusia, că Ucraina „își ucide populația”, „aplică torturi” și „limitează libertatea cuvântului”. În realitate, majoritatea cazurilor de încălcare a drepturilor omului, analizate în raportul ONU se referă la Crimeea și teritoriile din Donbass, care nu sunt sub controlul Kievului, fapt trecut sub tăcere de presa rusă. Mai mult decât atât, ONU critică în același raport Rusia²⁵ pentru că nu îndeplinește recomandările experților Națiunilor Unite și laudă Ucraina pentru că ține cont parțial sau total de aceste sfaturi.

Belarusul respectă normele internaționale, iar Ucraina e nazistă și rusofobă²⁶. Deseori nu presa producerea *fake news*, ci persoanele de la conducerea Rusiei. Mass-media îndeplinea rolul de amplificare a narațiunilor false. Ministrul de Externe al Rusiei a produs o sumedenie de narațiuni false. Potrivit unui *fake news*, prezentat de șeful diplomației ruse, Belarusul a gestionat corect criza migrației din 2021 și nu face decât să respecte normele internaționale în criza refugiaților de la granițele sale cu UE. Spre deosebire de Ucraina, care încalcă dreptul internațional și persecută rusofonii, Belarusul este corect în tot ceea ce face pentru securitatea migrațiilor. Această narațiune falsă a fost promovată atât de presa guvernamentală rusă și belarusă, cât și de oficiali de la Moscova sau Minsk.

Declarațiile lui Serghei Lavrov despre Belarus sunt o adevărată manipulare a opiniei publice. Șeful diplomației ruse a menționat că vameșii belaruși trebuie să contribuie la ajungerea refugiaților sirieni în UE, pentru că așa prevede dreptul internațional. În realitate, autoritățile sunt obligate să nu permită cetățenilor trecerea ilegală a frontierei dacă aceștia nu pot demonstra cum au intrat pe teritoriul statului și cu ce scop se îndreaptă spre alte țări. Criza refugiaților de la

²⁴ Igor Druz, „ONU a recunoscut o parte din crimele regimului Zelenski” (tr. a.), *REN TV*, <https://ren.tv/blog/igor-druz/885605-oon-priznala-chast-prestuplenii-ze-rezhima> (accesat pe 30 septembrie 2021).

²⁵ *Raportul privind situația drepturilor omului în Ucraina (1 februarie – 31 iulie 2021)*, Înaltul Comisar al ONU pentru drepturile omului, Kiev, 2021, p. 12.

²⁶ „Interviul Ministerului Afacerilor Externe al Federației Ruse S.V. Lavrov, acordat postului de televiziune Russia 24, Moscova, 1 noiembrie 2021” (tr. a.), *Ministerul Afacerilor Externe al Federației Ruse*, https://archive.mid.ru/foreign_policy/news/-/asset_publisher/cKNonkJE02Bw/content/id/4921162 (accesat pe 20 mai 2022).

granița dintre Belarus și vecinii săi a fost un prilej de distribuire a unor narațiuni anti-occidentale de către presa rusă.

Spațiul informațional ucrainean și european

Doar o mică parte din narațiunile false lansate în spațiul public de Rusia au fost luate în serios de societatea ucraineană, o excepție fiind locuitorii peninsulei Crimeea și cei din republicile autoproclamate Donețk și Lugansk. După protestele pro-europene din Ucraina, rămase în istorie ca Euromaidan, autoritățile ucrainene au blocat accesul cetățenilor la website-urile guvernamentale de știri din Rusia, la rețelele de socializare ruse, la posturile rusești de radio și televiziune. De aceea, narațiunile de dezinformare și *fake news* ajungeau la ucraineni prin intermediari (presa pro-rusă din Ucraina) sau prin rețeaua de interacțiune socială Facebook.

Din aceste considerente, narațiunile false ale presei pro-Kremlin erau cu sensuri și scopuri duble. Chiar dacă nu ajungeau la marea majoritate a ucrainenilor, aceste narațiuni false trebuiau să justifice acțiunile autorităților ruse în Ucraina, Belarus, Kazahstan, Siria sau alte state. Autorii narațiunilor de dezinformare încercau să atingă mai multe ține informaționale concomitent.

Politologul ucrainean Evhen Maha precizează că scopul narațiunilor false ale Rusiei privind Ucraina este obținerea unui control total asupra țării, dar cu păstrarea unei suveranități formale²⁷. În acest război hibrid sunt utilizate atât instrumente informaționale, cât și cele militare, cibernetice sau psihologice. Ținta acestui război nu este doar Ucraina, ci și toate statele din Occident.

Din păcate, atât strategiile europene, cât și cele euroatlantice de securitate nu au prevăzut până acum răspunsuri clare față de unele fenomene noi cum ar fi războiul hibrid, procesul de hibridizare a vieții social-politice, asimetria între atacul informațional și apărare. Nici în momentul de față nu există strategii eficiente de securitate europeană, iar metodele de apărare împotriva fenomenului de *fake news*²⁸ par a fi mai mult niște acțiuni intuitive, care continuă strategiile clasice de apărare din secolul al XX-lea.

Concluzii

²⁷ Evhen Maha, „Agresiunea hibridă a Rusiei. Lecții pentru Europa”, Editura Kalamar Kiev, 2017, p. 89.

²⁸ Marin Gherman, „Hibridizarea vieții social-politice – o provocare atipică pentru strategiile europene de securitate”, *Strategia Securității Uniunii Europene în contextul Metamorfozelor Relațiilor Internaționale*, Vol. 1, 2021, p. 68.

Dezinformarea și *fake news* au fost utilizate de Rusia ca unelte în războiul informațional împotriva Ucrainei și a Occidentului. În perioada decembrie 2020 – februarie 2022, temele antioccidentale și antiucrainene s-au contopit în narațiuni false comune. Opinia publică din Rusia era activ pregătită pentru un posibil război.

Merită menționat rolul dublu al narațiunilor false distribuite de presa pro-Kremlin în această perioadă. Pe de o parte, acestea aveau ca scop să modifice percepțiile ucrainenilor vizavi de relațiile cu UE și cu NATO în baza semănării unor nostalgii față de relațiile prietenoase de odinioară cu Rusia. Pe de altă parte, foarte multe narațiuni ale dezinformării și *fake news* se adresau în mod direct publicului rus. Kremlinul continuă să finanțeze campanii informaționale care justifică și „legitimează” acțiunile sale față de statele din jur. În altă ordine de idei, o serie de narațiuni false au avut ca scop să deculpabilizeze Rusia privind conflictul din Donbass, uciderea civililor, doborârea aeronavei olandeze în estul Ucrainei și altele.

Rusia s-a pregătit minuțios pentru invadarea Ucrainei. Dezinformarea presei ruse demonstra că Moscova puna la cale o confruntare militară, având loc procesul de creare a imaginii de inamic extern și de aprofundare a mitului privind Rusia ca o cetate asediată.

Bibliografie

GHERMAN, Marin, „Hibridizarea vieții social-politice – o provocare atipică pentru strategiile europene de securitate”, *Strategia Securității Uniunii Europene în contextul Metamorfozelor Relațiilor Internaționale*, Vol. 1, 2021

MAHDA, Evhen, *Agresiunea hibridă a Rusiei. Lecții pentru Europa (tr.a.)*, Editura Kalamar, Kiev, 2017

VOICU, Marian, *Matrioșka mincinoșilor: fake news, manipulare, populism*, Editura Humanitas, București, 2018

***, *Doctrina militară a Federației Ruse (tr.a.)*, Editura Infra-M, Moscova, 2021

***, *Raportul privind situația drepturilor omului în Ucraina (1 februarie – 31 iulie 2021) (tr.a.)*, Înalțul Comisar al ONU pentru drepturile omului, Kiev, 2021

Resurse electronice

- DRUZ, Igor, „ONU a recunoscut o parte din crimele regimului Zelenski” (tr. a.), *REN TV*, <https://ren.tv/blog/igor-druz/885605-oon-priznala-chast-prestuplenii-ze-rezhima> (accesat pe 30 septembrie 2021).
- GHERMAN, Marin, „Dezinformare: Ucraina privatizează limba rusă și nu permite dezvoltarea limbii galițiene”, *Veridica*, <https://www.veridica.ro/ro/dezinformare/dezinformare-ucraina-privatizeaza-limba-rusa-si-nu-permite-dezvoltarea-limbii-galitiene> (accesat pe 16 mai 2021).
- GHERMAN, Marin, „Fake news: vina Ucrainei pentru doborârea zborului MH-17 continuă să fie ascunsă de Occident”, *Veridica*, <https://www.veridica.ro/ro/stiri-false/fake-news-vina-ucrainei-pentru-doborarea-zborului-mh-17-continua-sa-fie-ascunsa-de-occident> (accesat pe 20 mai 2022).
- HUZA, Anca-Adriana, „Politologul Johan Beckman: Ucraina modernă poate fi orice, dar în nici un caz un stat național, așa cum este Finlanda”, *Știri pe surse*, https://www.stiripesurse.ro/politologul-johan-beckman-ucraina-moderna-poate-fi-orice-dar-in-nici-un-caz-un-stat-national-asa-cum-este-finlanda_1786459.html (accesat pe 19 mai 2021).
- IAKIMOVA, Milena, VATSOV, Dimitar „Co-opting discontent: Russian propaganda in the Bulgarian media”, *Critique and Humanism*, 2017, <https://www.eurozine.com/co-opting-discontent-russian-propaganda-in-the-bulgarian-media> (accesat pe 5 mai 2021).
- IAROVAIA, Irina, „Cinci ani de asociere europeană s-au transformat într-un dezastru pentru Ucraina” (tr. a.), *Ziarul de afaceri „Vzglead”*, <https://vz.ru/world/2021/2/12/1084740.html> (accesat pe 14 februarie 2021).
- KONDAKOVA, Evhenia, „7 ani au trecut: Vina Ucrainei pentru doborârea MH-17 continuă să fie minuțios ascunsă” (tr.a.), *Ukraina.ru*, <https://ukraina.ru/exclusive/20210717/1031858980.html> (accesat pe 20 iulie 2021).
- KONDAKOVA, Evhenia, „Proiectul anti-Rusia. De ce are nevoie Occidentul de un nou război în Donbass?” (tr. a.), *Ukraina.ru*, <https://ukraina.ru/exclusive/20210412/1031108312.html> (accesat pe 13 aprilie 2021).

- MIRZAIAN, Hevorh, „Jocul de-a trădarea. De ce Ucrainei i se impune cu forța nazismul?” (tr.a.), *Ukraina.ru*, <https://ukraina.ru/opinion/20210506/1031319585.html> (accesat pe 6 mai 2021).
- MOSKALENKO, Vadim, „Studentii care provin din Crimeea și Donbass vor fi persecutați în Ucraina” (tr. a.), *Politnavigator*, <https://www.politnavigator.net/abiturientov-iz-kryma-i-ldnr-na-ukraine-ozhidayut-presledovaniya.html> (accesat pe 28 iulie 2021).
- PONOMARIOVA, Ana, „Kremlinul a dat un semnal” (tr.a.), *Agencia Informațională – Serviciul Analitic al Donbass-ului*, <https://asd.news/articles/dnr/kreml-dal-signal/?fbclid=IwAR0CuGSBkQ3TuSKFtHWtUgJ5PwnoG8p1abndua3UkwUZelgFHu2XQGto0MU> (accesat pe 15 noiembrie 2021).
- PUTIN, Vladimir, „Despre unitatea istorică a rușilor și ucrainenilor” (tr.a.), *Kremlin*, <http://kremlin.ru/events/president/news/66181> (accesat pe 20 mai 2022).
- VOICU, Marian, „10 narațiuni false rusești: mic îndreptar al dezinformării”, *Veridica*, <https://www.veridica.ro/ro/analize/10-naratiuni-false-rusesti-mic-indreptar-al-dezinformarii> (accesat pe 19 mai 2022).
- VOLKOV, Pavel, „De ce în Ucraina suferă de foame copiii?” (tr. a.), *Ukraina.ru*, <https://ukraina.ru/exclusive/20210705/1031758327.html> (accesat pe 16 mai 2022).
- ***, „Ca stat, Ucraina și-a încetat de mult existența, a apreciat politologul finlandez Johan Beckman, relatează PolitPuzzle”, *Vești din Rusia*, <http://www.vestidinrusia.ro/2021/05/13/in-finlanda-au-explicat-de-ce-nu-mai-considera-ucraina-un-stat> (accesat pe 19 mai 2021).
- ***, „Când Javelin și Stinger nu aduc fericire: SUA împing Ucraina către un război cu Rusia” (tr.a.), *Sputnik*, <https://sputnik.md/20211124/sua-ucraina-razboi-rusia-46677473.html> (accesat pe 30 noiembrie 2021).
- ***; „Fake News. Dacă nu ești sigur de adevăr nu distribuie”, *Programului de Awareness al Serviciului Român de Informații*, <https://www.sri.ro/assets/files/publicatii/awareness-fake-news.pdf> (accesat pe 9 mai 2022).
- ***, „Interviul Ministerului Afacerilor Externe al Federației Ruse S.V. Lavrov, acordat postului de televiziune Russia 24, Moscova, 1 noiembrie 2021” (tr. a.), *Ministerul Afacerilor Externe al Federației Ruse*, https://archive.mid.ru/foreign_policy/news/-/asset_publisher/cKNonkJE02Bw/content/id/4921162 (accesat pe 20 mai 2022).

***, „Un general prognozează că Ucraina va pierde încă șase regiuni” (tr. a.), *TV RAIN*, https://tvrain.ru/news/general_predskazal_ukraine_poterju_shesti_oblastej-521783 (accesat pe 5 ianuarie 2021).

Agenția de presă RIA Novosti, <https://ria.ru> (accesat pe 19 mai 2022).

Agenția de știri și radio Sputnik, <https://sputniknews.com> (accesat pe 30 decembrie 2021).

Postul național de televiziune Russia 1, <https://smotrim.ru> (accesat pe 19 mai 2022).

Rețeaua de informații Ukraina.ru, <https://ukraina.ru> (accesat pe 19 mai 2022).